

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัยและขอเสนอแนะ

วิทยานิพนธ์เล่มนี้เป็นการศึกษาธรรมชาติการแพร่กระจายของนิทาน โดยศึกษาข้อมูลจากนิทานพระราชม้านวนต่าง ๆ ในประเทศไทย อันได้แก่รามเกียรติ์พระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก พระลัก-พระลามและพระรามชาคก (สำนวนอีสาน) ทรมานและพรหมจักร (สำนวนลาวนา) และสำนวนภาคใต้ฉบับบ้านควนเคย อำเภอรอนพิบูลย์ นครศรีธรรมราช

ผลการวิจัยปรากฏว่าเมื่อนิทานเรื่องหนึ่งแพร่กระจายออกจากแหล่งหนึ่งไปสู่อีกแหล่งหนึ่ง ลักษณะของความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับเนื้อหา คือ การเปลี่ยนรายละเอียด การเพิ่มความ การลดความ การสืบสนความ และการสลับความ ส่วนปัจจัยสำคัญที่ผลักดันให้เกิดความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนี้คือ นักเล่านิทาน นิทานท้องถิ่น และกฎเกณฑ์ของนิทาน

ความแตกต่างหรือความคลาดเคลื่อนทางเนื้อหานั้นขึ้นอยู่กับทั้งความตั้งใจ และความไม่ตั้งใจของนักเล่านิทาน หากนักเล่าตั้งใจจะเปลี่ยนรายละเอียดต่าง ๆ มักเปลี่ยนเพื่อให้สอดคล้องกับสิ่งที่คุ้นเคย เพื่อให้เหตุผลกับเรื่อง และเพื่อให้เหตุการณ์ดูสมจริง อันเป็นเหตุให้รายละเอียดในสำนวนต่าง ๆ ผิดแยกกันไป

แนวโน้มของการเปลี่ยนรายละเอียดนั้น พบว่ามักเกิดขึ้นในอนุภาคสาเหตุของพฤติกรรมและอนุภาควิธีการอันจะนำไปสู่จุดมุ่งหมายประการหนึ่ง และมักเกิดในช่วงเริ่มเรื่อง ช่วงที่เป็นข้อต่อของเรื่อง และตอนจบเรื่องอีกประการหนึ่ง ทั้งนี้ เป็นเพราะในอนุภาคหรือเหตุการณ์ช่วงต่าง ๆ นี้เป็นตอนที่เปิดให้นักเล่าใช้จินตนาการของตนเอง นักเล่าจึงอาจพลิกแพลงสาเหตุ หรือวิธีการให้แปลกออกไป ทราบเท่าที่สามารถโยงไปสู่ผล

ที่เรื่องกำหนดไว้ได้ตอนเริ่มต้น ยังไม่เข้าสู่เหตุการณ์สำคัญ จึงอาจจะปูพื้นด้วยเรื่องต่าง ๆ ได้ และเมื่อสิ้นสุดเหตุการณ์แต่ละช่วง อาจจะชักเรื่องออกไป แต่ก็จะมีวิธีการของคนที่โยงเข้าสู่จุดสำคัญของเรื่องต่อไป ส่วนตอนจบเป็นช่วงที่ผ่านเหตุการณ์สำคัญมาแล้ว นักเล่าจึงอาจเพิ่มเติมหรือดึงเรื่องไปข้างใดก็ได้

ส่วนรายละเอียดที่แตกต่างกันเพราะความไม่ตั้งใจของนักเล่านิทาน เป็นผลให้เกิดกรณีการสับสนความ และการสลับความ ด้วยเหตุที่นักเล่านิทานเป็น "คลังนิทาน" ของหมู่บ้านทองจกจำนิทานจำนวนมาก จึงง่ายต่อการสับสนเรื่อง อาจถึงนิทานเรื่องหนึ่งมาปนกับอีกเรื่องหนึ่ง หรือแม้แต่ในนิทานเรื่องเดียวกัน ก็อาจเล่าตอนหนึ่งไปออกอีกตอนหนึ่งได้ นอกจากนี้ยังอาจสลับบทบาทตัวละคร และสลับลำดับเหตุการณ์ในเรื่อง

จากความผิดแผกของเนื้อหาที่ปรากฏในนิทานสำนวนต่าง ๆ พบว่านิทานท้องถิ่นเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ทำให้เนื้อหาของสำนวนแต่ละท้องถิ่นต่างกัน ตัวละครอันเป็นที่นิยมกันในนิทานท้องถิ่นมีอิทธิพลมากพอที่จะเข้าไปแทรกอยู่ในนิทานที่รับจากต่างถิ่น เช่น ม้ามณีภายในสำนวนพระรามชากก และที่เข้ามาแทนตัวละครบางตัวในเรื่องเดิมก็มี เช่น พญานาคแทนไมยราพ อิศาพญานาคแทนสุพรรณมัจฉา หรือฤๅษีตาไฟแทนพระนารถฤๅษี นอกจากนี้ยังมีการผนวกนิทานท้องถิ่นที่เป็นที่นิยมเข้าไปในนิทานที่รับจากต่างถิ่น เช่น การผนวกเรื่องสังข์ศิลป์ชัยเข้าไปในพระรามชากก

เมื่อพิจารณาการดำเนินเรื่องในรามเกียรติ์ เปรียบเทียบกับสำนวนท้องถิ่น จะเห็นถึงแนวโน้มของพัฒนาการทางรูปแบบจากมหากาพย์ไปสู่นิทานพื้นบ้าน เพราะการดำเนินเรื่องในนิทานพระรามสำนวนท้องถิ่นของไทยมีลักษณะที่เริ่มสอดคล้องกับกฎของนิทานพื้นบ้านในเรื่องการมีโครงเรื่องใหญ่เพียงอันเดียว เพราะในสำนวนท้องถิ่นตัดตัวละครและเรื่องราวต่าง ๆ ออกมากคงไว้แต่ตัวละครและตอนที่สำคัญ ทั้งนี้ เพื่อไม่ให้เกิดลักษณะของโครงเรื่องย่อยแตกแขนงออกจากโครงเรื่องใหญ่ เมื่อเปรียบกับรามเกียรติ์ จะเห็นว่าสำนวนท้องถิ่นคล้ายลักษณะของความซับซ้อนทางการดำเนินเรื่องไปสู่ลักษณะที่เรียบง่าย อันเป็นลักษณะการดำเนินเรื่องในนิทานพื้นบ้าน

ความพยายามเปลี่ยนรายละเอียดเพื่อความชัดเจนระหว่างพระเอกกับตัวโกงเป็นลักษณะของนิทานพื้นบ้านอีกประการหนึ่งในรามเกียรติ์สำนวนท้องถิ่น จึงกล่าวถึงทศกัณฐ์ยกศรแข่งกับพระรามเพื่อชิงสีดา ทศกัณฐ์ปลอมเป็นสัตว์ร้ายต่าง ๆ รั้งความพระรามขณะที่พระรามพาสีดากลับเมือง และทศกัณฐ์ปลอมเป็นกวางทอง ในบางสำนวนทศกัณฐ์เป็นผู้พุ่งทอกโมกษศักดิ์ไปถูกพระราม จึงเป็นการโอบนพบาทตัวละครบางตัวมาให้ทศกัณฐ์เพื่อสร้างความชัดเจนระหว่างพระเอกกับตัวโกงให้เห็นเด่นชัด

การซ้ำเหตุการณ์เป็นลักษณะของนิทานพื้นบ้านอีกประการหนึ่งที่ทำให้รามเกียรติ์สำนวนที่เป็นนิทานกับสำนวนวรรณคดีมีเนื้อหาต่างกัน โอลริกกล่าวถึงกฎแห่งการซ้ำว่า เป็นลักษณะที่พบเสมอในนิทานพื้นบ้าน โดยเฉพาะกฎแห่งจำนวนสาม ซึ่งในสำนวนท้องถิ่นก็มีการเพิ่มเหตุการณ์ให้เป็นสามครั้งอยู่หลายตอน

อย่างไรก็ตาม พัฒนาการของรามเกียรติ์สำนวนท้องถิ่นไปสู่ลักษณะของนิทานพื้นบ้านยังไม่สิ้นสุด เพราะแม้จะลดตัวละครและตอนต่าง ๆ ลงมากมายเพื่อให้เรื่องไม่ซับซ้อน และมีลักษณะของนิทานพื้นบ้านหลายประการปรากฏให้เห็น แต่ก็ยังมีลักษณะที่ไม่ตรงตามกฎของนิทานพื้นบ้านโดยสมบูรณ์นัก เพราะไม่สามารถทำให้เรื่องผูกพันอยู่กับตัวเอกได้ตลอดเวลา ซึ่งการดำเนินเรื่องตามพฤติกรรมตัวเอกเป็นลักษณะสำคัญของนิทานพื้นบ้าน แต่พบว่าในบรรดาเรื่องราว 17 ตอนที่พักกันในทุกสำนวน แยกออกไปเป็นเรื่องของพาลีสุครีพเสียตอนหนึ่ง และของหนุมานอีกห้าตอน เรื่องจึงดำเนินตามพระเอกและช่วยพระเอกสลบกันไป จึงยังไม่ถึงขั้นที่เรื่องมีโครงใหญ่เพียงอันเดียว โดยปราศจากโครงเรื่องย่อย

แนวใหม่อีกประการหนึ่งที่สะท้อนให้เห็นจากรามเกียรติ์สำนวนต่าง ๆ คือ หนุมานกำลังเปลี่ยนฐานะจากผู้ช่วยพระเอกขึ้นมาเป็นพระเอกอีกตัวหนึ่ง จะเห็นได้จากเรื่องราวของหนุมานซึ่งต้องถือเป็นโครงเรื่องย่อย แต่ก็ยังคงอยู่ในเรื่องได้ และตอนต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับหนุมานเมื่อนำมาประมวลกันแล้ว สามารถแสดงชีวิตของพระเอกได้

อย่างสมบูรณ์ คือ มีเรื่องราวโดยละเอียดก่อนกำเนิด ตอนไคยหญิง ผจญภัยอวตฤทธิและ
 ชัยชนะในฝันปลาย ซึ่งแสดงวิถีชีวิตของพระเอกไว้อย่างครบถ้วนและพฤติกรรมในหลายๆ
 ตอนแสดงให้เห็นความขัดแย้งระหว่างทศกัณฐ์กับหนุมานโดยตรง ไม่เกี่ยวข้องกับพระราม
 พฤติกรรมเหล่านี้เกิดจากความเจ้าชู้ ความคะนอง และความถือดีของหนุมานเอง เช่น
 ตอนหนุมานผูกผมหกัณฐ์มโหฬารทำให้ทศกัณฐ์ไคย หนุมานพดหางเป็นการประกาศความ
 เท้าเทียมกับทศกัณฐ์ หรือตอนเฝ้าลางกา มีเรื่องหนุมานเข้าปลุกปล้ำธิดาทศกัณฐ์ และ
 หนุมานกระโดดเข้าจับเสี้ยมทศกัณฐ์ซึ่งเป็นการหมิ่นศักดิ์ศรีทศกัณฐ์อย่างมาก ดังนั้นหนุมาน
 จึงดูจะเป็นพระเอกเสียเอง เพราะมีเรื่องขัดแย้งกับทศกัณฐ์ตัวโกง

ส่วนท้องถิ่นสะท้อนให้เห็นอิทธิพลของพุทธศาสนาที่มีต่อจิตใจของผู้คนใน
 คินแดนอีสานและลานนา รูปแบบในการเล่าเรื่องของส่วนท้องถิ่นทั้งสี่ส่วน ล้วน
 เป็นนิทานชาดก มีปัจจุบันวัตถุ การแทรกบุพพกรรมตัวละคร คาถาบาลี และลงจบด้วย
 ประชุมชาดก ตัวละครก็ถูกโยงให้นับถือพุทธศาสนาในทุกส่วน พระรามกลายเป็น
 พระโพธิสัตว์ ราพณาสวรในตำนานก็กล่าวว่าไคยพิพจักขุญาณ พระอินทร์เป็นเทวดาสำคัญ
 ในพุทธศาสนาเข้ามามีบทบาทอย่างเด่นชัดในส่วนท้องถิ่น ในพระลัก-พระลามราพณ
 เรียบนิชาภัยพระอินทร์ ในตำนานพระอินทร์เป็นผู้ปลอมเป็นกวางทอง เพื่อช่วยเสียดา
 แก่แค้นทศกัณฐ์ในพรหมจักร เมื่อเสียดาถูกเนรเทศ พระอินทร์เป็นผู้เนรมิตปราสาทให้นางอยู่

เอกลักษณ์ของส่วนท้องถิ่นอีกประการหนึ่งคือ การเปลี่ยนบรรยากาศของ
 เรื่องให้เป็นท้องถิ่น นิทานพระรามส่วนท้องถิ่นแสดงให้เห็นถึงความผูกพันกับวัฒนธรรม
 ท้องถิ่นอย่างเหนียวแน่นของคนอีสานและลานนา เราจึงสามารถศึกษาวัฒนธรรมท้องถิ่น
 จากส่วนเหล่านี้ได้ ตั้งแต่ระบบการปกครองสมัยโบราณในลักษณะที่ถ้าใครเป็นใหญ่
 เจ้าเมืองรอบข้างจะต้องแต่งบรรณาการมาถวายมิถักดี นอกจากนั้นยังได้ทราบถึงทำเนียบ
 ในการปกครอง ดังจะเห็นได้จากตำแหน่งของแม่ทัพในการสงคราม เช่น เจ้าอุปราช
 เจ้าแสนเมือง พญาจันทน์ ขุนเมืองขวา ขุนเมืองซ้าย เป็นต้น นอกจากนั้นเราจะอ่าน
 พบภานิตได้เห็นถึงค่านิยม ความเชื่อ ตลอดจนประเพณีและระเบียบแบบแผนในสังคม

ตัวละครในเรื่องก็ดำเนินชีวิตตามประเพณีท้องถิ่น เช่น เมื่อหนุมานไปดงกา ก็กล่าวคำ
 อนุญาตเกี่ยวกับสาวดงกา ตามแบบหม่อมอีสานที่เว้ามญานเกี่ยวกับผู้หญิง หรือคราวที่พระราม พระ-
 ลักษณ์กลับมาจากป่าคาไลไต ก็กล่าวถึงพิธีบายศรีสู่ขวัญพระรามและพระลักษณ์ นอกจาก
 นั้นชื่อสถานที่หรือชื่อตัวละครก็เป็นชื่อพื้นบ้านส่วนใหญ่

นอกจากนั้น คนท้องถิ่นมีความผูกพันอย่างลึกซึ้งกับตำนานและนิทานพื้นบ้าน จึง
 ต้องสอดแทรกเรื่องราวที่คุ้นเคยลงไปนิทานที่รับจากภายนอก นิทานพระรามเมื่อเข้า
 มาในดินแดนอีสานและลานนาไทย จึงถูกแปลงรูปให้กลายเป็นนิทานท้องถิ่นเรื่องหนึ่ง
 ตัวละครในตำนานพื้นเมือง เช่น พญานาค อนุภาคินิทาน หรือนิทานบางเรื่องก็เข้ามา
 แทรกอยู่ในนิทานพระรามสำนวนท้องถิ่น

ลักษณะที่น่าสนใจในสำนวนท้องถิ่นอีกประการหนึ่งคือ นิสัยที่เชื่อมโยงสถานที่ใน
 เรื่องกับสถานที่ท้องถิ่น หรือลักษณะที่ชอบโยงเหตุการณ์ในเรื่องไปอธิบายปรากฏการณ์
 ธรรมชาติ ซึ่งสะท้อนให้เห็นนิสัยที่พยายามให้เหตุผลเพื่ออธิบายปรากฏการณ์ ความพยายาม
 ในการให้คำตอบกับลักษณะต่าง ๆ ที่เป็นอยู่ และลักษณะที่พยายามโยงนิทานท้องถิ่นให้เป็น
 นิทานท้องถิ่นของตน

การศึกษาเรื่องธรรมชาติการแพร่กระจายของนิทาน ทำให้เห็นถึงความเปลี่ยนแปลง
 แปลงที่เกิดขึ้นในกระแสแห่งการถ่ายทอดนิทาน สิ่งที่ผานจากคน ๆ หนึ่งไปสู่อีกคนหนึ่ง
 จากท้องถิ่นหนึ่งไปสู่อีกท้องถิ่น และจากกาลเวลาหนึ่งไปสู่อีกกาลเวลาหนึ่ง ย่อมถูกปรับ-
 ปรับและคัดแปลงให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อม และยุคสมัย ในเมื่อจินตนาการของมนุษย์
 แต่ละคน มนุษย์แต่ละท้องถิ่น และวัฒนธรรมท้องถิ่นต่างกัน จึงมีผลให้นิทานเรื่องหนึ่ง ๆ
 ในต่างท้องถิ่นกันถูกปรับปรุงให้ "เข้ากันได้" และ "อยู่รอด" ในท้องถิ่นนั้น ๆ อันเป็น
 ผลให้เนื้อหาของนิทานเรื่องเดียวกันในต่างท้องถิ่นผิดแผกกันไป

อย่างไรก็ตาม สิ่งหนึ่งซึ่งจะไม่เปลี่ยนแปลงไปในกระบวนการถ่ายทอดนิทานคือ
 โครงเรื่องหรือเอกลักษณ์ของนิทานเรื่องนั้น ๆ นิทานพระรามทุกสำนวนจึงยังคงเรื่อง

พระรามยกศร พระรามตามกวาง ทศกัณฐ์ลักสีดา พระรามไควานรเป็นพันธมิตร จอง
 ถนน พระรามไม่บุคคลจากฝ่ายศัตรูเป็นที่ปรึกษา และการสงครามระหว่างทศกัณฐ์กับพระ
 ราม ซึ่งเป็นตอนที่ เป็นเอกลักษณ์ของนิทานพระราม นิทานมีกฎแห่งการอนุรักษ์ตนเอง
 หากผู้เล่าเลาเลาตอนสำคัญขาดไป ผู้ฟังก็จะคอยทักท้วง ผู้ฟังจะยอมให้ผู้เล่าใช้ความคิด
 และจินตนาการตกแต่งเนื้อหาของเรื่องได้ ตราบเท่าที่ไม่ทำให้โครงเรื่องของนิทาน
 เรื่องนั้นผิดไป หรือตราบเท่าที่ผู้เล่ายังกล่าวถึงตอนสำคัญได้ครบถ้วน ดังนั้นนิทานเรื่อง
 หนึ่งแม้จะแตกเป็นส่วนต่าง ๆ มากมาย ^{ก็มี} ~~จึง~~สามารถคงเอกลักษณ์ของตนไว้ได้เสมอ

ขอเสนอแนะ

วิทยานิพนธ์เล่มนี้ศึกษานิทานพระรามส่วนต่าง ๆ ในแง่การแพร่กระจาย
 ของนิทาน เพื่อจะดูความคิดแยกของเนื้อหาในส่วนต่าง ๆ ผู้สนใจอาจจะรวบรวม
 นิทานพระรามทั้งสำนวนมุขปาฐะ และสำนวนลายลักษณ์ของภาคต่าง ๆ ให้ได้มากที่สุด
 เพื่อศึกษาทางด้านวัฒนธรรมและเอกลักษณ์ของสำนวนท้องถิ่นแต่ละภาค หรืออาจนำหลัก
 การแพร่กระจายของนิทานที่รวบรวมไว้ในวิทยานิพนธ์เล่มนี้ไปศึกษา การแพร่กระจาย
 ของนิทานเรื่องอื่น ๆ เช่น นิทานพระรถเมรี หรือนิทานพระสังข์ หรือมีเดะนั้นผู้สนใจ
 นิทานพระราม อาจจะศึกษานิทานพระรามส่วนต่าง ๆ ในด้านเชิงประวัติ เพื่อสืบหา
 เส้นทางการเดินทางของรามายณะว่าแพร่ไปทางใดบ้าง ทั้งนี้อาจใช้ระเบียบวิธีภูมิ-ประวัติ
 (historic-geographic method)¹ เป็นแนวทางในการวิเคราะห์

¹ Stith Thompson, *The Folktale*, pp. 430-435.

Stith Thompson, "The Star Husband Tale," in
The Study of Folklore, pp. 414-474.